

Rrjeti i Grupeve të Grave të Kosovës

Mbështet, mbron dhe promovon të drejtat dhe interesat e grave dhe vajzave

PLANI STRATEGJIK I RRGK-së PËR VITET 2011 – 2014

Hyrje

Misioni i Rrjetit të Grupeve të Grave të Kosovës (RRGGK) është të përkrahë, mbrojë dhe promovojë të drejtat dhe interesat e grave dhe vajzave anembanë Kosovës, pa marrë parasysh bindjet e tyre politike, religjionin, moshën, nivelin e arsimit, orientimin seksual apo aftësitë e kufizuara. RRGK përmbush misionin e vet përmes këmbimit të përvojave dhe informatave, partneriteteve dhe rrjetëzimit, hulumtimeve, avokimit dhe ofrimit të shërbimeve.

Në përpjekje për të përmbushur misionin e vet, RrGGK ka përpiluar Planin Strategjik për vitet 2011 – 2014. Qëllimi i kësaj strategjie është që ta udhëzojë RRGK-në në punën e vet gjatë kësaj periudhe. Kjo strategji u përpilua me kontributin e anëtarësisë së RRGK-së, Bordit të Drejtorëve dhe partnerëve dhe palëve të interesit. Në të përcaktohen në detaje pesë fushat programatike të strategjisë së RRGK-së: I) Zhvillimi i kapaciteteve të RrGGK-së; II) Gratë në politikë dhe vendimmarrje; III) shëndeti i grave; IV) dhuna në familje dhe trafikimi; dhe V) Fuqizimi ekonomik i grave. Këto katër fusha programatike janë identifikuar nga anëtarët e RrGGK-së si katër fusha kritike të cilave duhet t'u kushtohet vëmendje në vitet në vijim.

Në këtë raport për secilën nga këto fusha, është dhënë nga një pasqyrë e shkurtër e gjendjes aktuale; disa nga sfidat kryesore; qëllimi afatgjatë i RrGGK-së; të arriturat që RrGGK synon t'i arrijë brenda kësaj periudhe kohore; rezultatet e pritura nga këto të arritura; dhe aktivitetet që do të shpiejnë drejt arritjes së këtyre rezultateve.

Zhvillimi i kapaciteteve të RRGK-së

Gjendja

RRGGK u themelua në vitin 2000, fillimisht si rrjet joformal i grupeve dhe organizatave të grave nga vise të ndryshme të Kosovës. Që nga krijimi i tij, RrGGK është zhvilluar në një rrjet që avokon në emër të grave kosovare në nivel lokal, rajonal dhe ndërkombëtar. Si organizatë të përfaqësojë interesat e organizatave të grave që vijnë nga të gjitha grupet etnike në Kosovë dhe nga të gjitha viset e Kosovës, RrGGK është lider mes organizatave të shoqërisë civile në Kosovë dhe në rajon. RrGGK bashkëpunon në baza të rregullta me grupe të tjera të grave nga rajoni, në mënyrë formale dhe joformale, përmes grupeve si Lobi Rajonal i Grave për Drejtësi, Paqe dhe Siguri në Evropën Juglindore dhe Koalicionit të Grave në Paqe (në të kaluarën). Në vitin 2006, RrGGK u bë rrjeti i parë i organizatave jofitimprurëse, joqeveritare që miratoi kodin e mirësjelljes, duke u bërë kështu shembull i transparencës dhe

Rrjeti i Grupeve të Grave të Kosovës

Mbështet, mbron dhe promovon të drejtat dhe interesat e grave dhe vajzave

Ilogaridhënies. Me gjithë këto të arritura, me tërheqjen e donatorëve nga Kosova, me rënien e përkrahjes së tyre, apo me ofrimin e përkrahjes për çështje tjera, organizatat e grave po përballen me sfida në sigurimin e fondeve për të vazhduar punën e tyre. Disa prej tyre nuk kanë shkathtësitë e duhura për ngritje të fondeve, për përpilim të projekteve në anglisht apo për t'iu qasur publikut dhe e kanë vështirë për tu përballë me këtë situatë të re dhe shumë konkurruese. Mbetet edhe shumë për tu bërë drejt implementimit të kodit të mirësjelljes së RrGGK-së.

Strategjia e RrGGK-së

Qëllimi i këtij programi kundrejt arritjes së qëndrueshmërisë afatgjatë të RrGGK-së dhe anëtareve të saj, si dhe kundrejt implementimit të Kodit të Mirësjelljes, është: **Grupet dhe organizatat e grave në Kosovë, në rajon dhe në botë bashkëpunojnë dhe komunikojnë rregullisht, dhe organizohen për të trajtuar brengat e përbashkëta.** Të arriturat e pritura brenda viteve 2011-2014, si dhe rezultatet dhe veprimtaritë e pritura të cilat do t'i kontribuojnë këtyre rezultateve janë paraqitur në tabelën në vijim.

Objektivat	Rezultatet e pritura	Aktivitetet
Sigurimi i një komunikimi dhe bashkëpunimi të rregullt dhe të vazhdueshëm në mes anëtareve të RrGGK-së dhe palëve me inters.	Anëtarët e RrGGK-së të informohen me iniciativat e anëtareve tjera, aktivitetet e RrGGK-së, mundësit e financimit, si dhe informata tjera të dobishme.	Organizimi i mbledhjeve dymujore të anëtarësisë.
	Puna e RrGGK-së dhe e anëtareve të saj të jetë më e promovuar tek partnerët potencial, tek aktivistet e grave në mbarë botën dhe tek përkrahësit potencial	Shpërndarja e informative përmes postës elektronike. Organizimi i mbledhjeve vjetore të anëtarësisë. Përgatitja dhe shpërndarja e raportit vjetor të RrGGK-së. Kordinimi i aktiviteteve në mes anëtareve. Publikimi dhe shpërndarja e buletinit mujor (versioni elektronik). Informatat më të reja në ueb-faqe dhe Facebook Publikimi i broshurës me profilet e anëtareve të RrGGK-së. Shpërndarja e broshurës tek grupet e interesit. Përgatitja e librit të RrGGK-së (2000-2010) Publikimi i broshurës & librit për 10

Rrjeti i Grupeve të Grave të Kosovës

Mbështet, mbron dhe promovon të drejtat dhe interesat e grave dhe vajzave

		vjetorin e RrGGKsë, koktej me anëtarët, partnerët, donatorët, palët e interesit.
Përmirësimi i kapaciteteve institucionale të RrGGKsë dhe anëtareve të saj drejt një avokimi më të madh për kapacitete dhe qëndrueshmërisë afatgjate të rrjetit.	Mundësia për ngritje fondesh për më shumë anëtare, planifikimet efektive dhe iniciativat avokuese efektive.	Vizita anëtareve për identifikimin e nevojave të tyre.
		Të bëhet Plani i Shërbimeve për Anëtarët
		Implementimi i Planit të Shërbimeve për Anëtarët duke përfshirë: ngritjen e fondeve, përkthime, trajnime
		Përkrahja e anëtareve në avokim.
		Përkrahja për funksionimin e OJQve të grave serbe në Kosovë.
	Rritja e zbatimit të Kodit të Mirësjelljes nga anëtarët.	Monitorimi vjetor i zbatimit të Kodit të Mirësjelljes.
	Ngritja e koordinimit të grupeve punuese të ekspertëve dhe avokuese brenda RrGGKsë (Politikat për Shëndetësi, Dhunë në familje & Trafikim) krijimi i strategjive për të ardhmen.	Ofrimi i mentorimit individual dhe trajnimeve individuale dhe në grupe për zbatimin e mëtutjeshëm të Kodit.
		Koordinimi i takimeve të rregullta.
		Përkrahja në identifikimin e nevojave (analizave të problemeve dhe të palëve të interesit) të tyre.
		Përkrahja në përpilimet e strategjisë së tyre.
Ngritja e fondeve për përkrahje të strategjisë së tyre.		
Përfshirja e më shumë aktivisteve të reja në RrGGK	Takime me grupe vajzash dhe organizata të rinjëve për shtytje të ideve dhe aktiviteteve të përbashkëta.	
Rritja e bashkëpunimit në mes të grave në rajon lidhur me drejtësinë tranzicionale, paqen dhe	Rritet bashkëpunimi mes organizatave të grave në rajon dhe identifikimi i çështjeve të përbashkëta	Rrjetëzime dhe bashkëpunime me OJQ të grave në rajon; ndarja e përvojave, përkrahje njëra-tjetrës, ndërtimi i koalicioneve.

Rrjeti i Grupeve të Grave të Kosovës

Mbështet, mbron dhe promovon të drejtat dhe interesat e grave dhe vajzave

sigurinë	Themelimi i gjykatës së grave të Ballkanit merr përkrahje dhe ka pjesëmarrje të grave kosovare.	Dy takime regjionale lidhur me themelimin e gjykatës së grave të Ballkanit.
		Komunikime dhe takime të rregullta mes akterëve lidhur me themelimin

Palët me interes, partnerët dhe përkrahësit

Për të arritur këto caqe strategjike, RrGGK parasheh të vazhdojë bashkëpunimin me organizatat anëtare, Kvinna till Kvinna, Mot Foundation dhe UNIFEM. Organizatat anëtare të RrGGK-së, do të jenë përfitueset kryesore nga ky program. Grupet tjera të grave dhe qytetarët nga rajoni në përgjithësi do të jenë përfitues dytësor.

Rrjeti i Grupeve të Grave të Kosovës

Mbështet, mbron dhe promovon të drejtat dhe interesat e grave dhe vajzave

Gratë në politikë dhe vendimmarrje

Situata

Për sa i përket **politikave**, deri më 2008, ndërkombëtarët e Misionit të OKB-së në Kosovë (UNMIK) dhe qeverisë së Kosovës kanë qenë përgjegjës për bashkëqeverisje në Kosovë. Një gjë e tillë ka vështirësuar punën për RRGK-në që të kërkojë llogari për përmbushjen e nevojave të grave. Veç kësaj, përkundër të ekzistimit të Rezolutës së KS të OKB-së 1325 për Gratë, Paqen dhe Sigurinë, as institucionet ndërkombëtare, as ato kosovare, nuk kanë siguruar pjesëmarrje të gruas në negociatat për statusin politik të Kosovës. RRGK ka bashkëpunuar me gratë lidere dhe OJQ-të në rajon për të avokuar për përfshirje të grave, por fatkeqësisht pa dobi.

Pas shpalljes së pavarësisë së Kosovës më 17 shkurt 2008, janë ndërruar rrethanat dhe RRGK ngadalë ka fituar më shumë qasje në institucione përmes nismave të saj të avokimit. Kjo ishte e dukshme ku institucionet rregullisht kanë përfshirë RRGK-në në hartimin e legjislacionit kyç që kishte ndikim në gratë (p.sh. Ligji për punë, Strategjia nacionale dhe plani i veprimit për luftimin e trafikimit të qenieve njerëzore, Ligji i ri për mbrojtje nga dhuna në familje, si dhe Plani nacional i veprimit dhe Strategjia për mbrojtjen nga dhuna në familje). Angazhimet e RRGK-së në avokim, që kanë përfshirë OJQ-të dhe qytetarët në nivel komunal dhe nacional, kanë kontribuar në arritjen e progresit në reagimin institucional ndaj nevojave të qytetarëve, duke përfshirë qasjen në ujë, kanalizimin, arsimin (p.sh. ndërtimi i shkollave të reja në viset rurale), dhe kujdesin shëndetësor.

Emërimi i kohëve të fundit i Edita Tahirit si Zëvendëskryeminstre e Republikës së Kosovës dhe Kryenegociatore për bisedimet me Serbinë; Mimoza Kusari-Lila Zëvendëskryeminstre dhe Ministre e Tregtisë; si dhe emërimi i Atifete Jahjagës si Presidente e Kosovës janë po ashtu zhvillime të mëtejme pozitive. Të tri gratë lidere kanë histori të gjata të bashkëpunimit me RRGK-në.¹ Përderisa emërimet dhe zgjedhja e tyre janë dukshëm rrjedhojë e proceseve më të gjera politike dhe performancës/arritjeve personale të këtyre grave, angazhime shumëvjeçare të RRGK-së në avokim dhe sensibilizim mund të kenë kontribuar në emërimin/zgjedhjen e grave në këto pozita.

Përkundër këtyre arritjeve, mbetet të bëhet shumë punë për pjesëmarrjen e mëtejme të grave në politikë dhe proceset vendimmarrëse, posaçërisht për gratë e cënueshme dhe të

¹ Edita Tahiri dhe Igballe Rogova, Drejtore Ekzekutive e RRGK-së, janë anëtare të Lobit Rajonal të Grave për Paqe, Siguri dhe Drejtësi në Evropën Juglindore. Përmes këtij forumi dhe angazhimeve tjera ato kanë bashkëpunuar në avokim të përbashkët për pjesëmarrje të grave në negociata dhe për zbatimin e Rezolutës së KS të OKB-së 1325. Gjithashtu, Mimoza Kusari-Lila ka pasur bashkëpunim pozitiv me Drejtoren Ekzekutive të RRGK-së, qysh nga vitet e 90-ta kur të dyja ishin të përfshira në *Femisfera*. RRGK ka bashkëpunuar me Atifete Jahjagën në cilësinë e saj në kuadër të policisë. Ajo shërbente edhe si anëtare e Bordit të RRGK-së nga dhjetori 2010 deri në zgjedhjen e saj si Presidente.

Rrjeti i Grupeve të Grave të Kosovës

Mbështet, mbron dhe promovon të drejtat dhe interesat e grave dhe vajzave

margjinalizuara jashtë Prishtinës. Në të vërtetë, kjo është identifikuar nga anëtarët e RRGK-së si një nga prioritetet e RRGK-së për vitet në vijim (shih planin strategjik të RRGK-së).

Aktualisht, gratë mbajnë 32% të vendeve të Kuvendit të Kosovës (38 nga 120 vende).² Nga 14 Komisione Parlamentare, gratë kryesojnë vetëm dy prej tyre (Buxhet dhe financa, dhe të Drejta të njeriut dhe barazi gjinore). Në qeverinë e mëhershme, gratë kanë udhëhequr vetëm dy ministri: administratën publike dhe energjinë dhe minierat. Dy gra janë emëruar si zëvendësministre. Tani, dy nga pesë Zëvendëskryeministrat dhe dy nga 17 ministrat janë gra. Në kuadër të ministrive, gratë kanë synuar të zënë së paku 30 për qind të pozitive, ndonëse ato kanë qenë mjaft të nënpërfaqësuar në Ministrinë e Bujqësisë, Pylltarisë dhe Zhvillimit Rural (më parë vetëm 12%). Duke i marrë parasysh gratë e shumta të përfshira në sektorin e bujqësisë, posaçërisht gratë kryefamiljare në vise rurale, ky është aspekt tejet i rëndësishëm që duhet të trajtohet.

Në përgjithësi, politika e Kosovës mbetet kryesisht e kontrolluar nga liderët e partive politike, ku të gjitha partitë udhëhiqen kryesisht nga burrat. Mungesa e demokratizimit brenda partive dhe pjesëmarrja e pamjaftueshme e grave në parti transferohet në vendimet e marra në Kuvend. Gratë janë po ashtu në pozitë të pafavorshme në kuptim të resurseve të partive politike. Propozimet e kohëve të fundit për të hequr kuotën lënë të nënkuptohet se avancimi i imazhit publik të gruas si liderë politikë është edhe më i rëndësishëm për të siguruar se ato kanë vende në Kuvend në ardhmen.

Është themeluar një grup parlamentar me pjesëmarrje të të gjitha grave deputete. Në shkurt të vitit 2008 ky grup është riemëruar Grupi Joformal i Gruas (GJG). Grupi ka plan strategjik dhe bord prej shtatë anëtareve me nga një përfaqësues të shtatë partive politike. Përveç takimeve, ato kanë filluar me monitorimin e Ligjit për barazi gjinore, mirëpo rezultatet e këtij angazhimi ende janë të paqarta. Me mbështetje të RRGK-së, ato bashkërisht kanë avokuar në disa çështje, siç janë pushimi i lehonisë në Ligjin e punës, si dhe për emërimin e grave ambasadore nga ana e Kuvendit. Megjithatë, në përgjithësi GJG është përballë me disa vështirësi, më e rëndësishmja nga të cilat ishte politizimi. Në veçanti, gratë nga partia në pushtet, PDK-ja, kanë bërë përpjekje t'i kontrollojnë vendimet e marra në GJG.

Agjencia për Barazi Gjinore, pikat fokale gjinore, dhe zyrtarët komunalë për barazi gjinore kanë pasur mungesë të burimeve financiare dhe njerëzore. Personat e emëruar në këto pozita, shpeshherë nga liderët meshkuj të partive politike, kanë pasur mungesë të motivimit për t'i çuar çështjet gjinore përpara në nivel komunal dhe brenda ministrive. Vullneti i

² Kuota që kërkon së paku 30 për qind të secilës gjini në listat e kandidatëve të partisë ka kontribuar në këtë (Ligji për zgjedhjet e përgjithshme të Republikës së Kosovës, nr. 03/L-07, neni 27). Në http://www.assembly-kosova.org/common/docs/liqjet/2008_03-L073_en.pdf.

Rrjeti i Grupeve të Grave të Kosovës

Mbështet, mbron dhe promovon të drejtat dhe interesat e grave dhe vajzave

pamjaftueshëm politik në nivel lokal shpeshherë rezultonte me ndarje të pamjaftueshme buxhetore për realizimin e planeve të veprimit. Më tej, ka pasur vullnet minimal politik për t'i përfshirë ata në proceset vendimmarrëse, apo që të sigurojnë se dëgjohej zërat e grave.³

Decentralizimi ka nënkuptuar bartjen e përgjegjësisë nga niveli qendror në nivelin komunal. Me decentralizim, komunat gradualisht kanë fituar autoritet më të madh për shërbimet që ofrohen për qytetarët e tyre. Ende duhet punë për t'u bërë për ndërtimin e kapaciteteve të njerëzve në nivel komunal. Decentralizimi mund të ndikojë në cilësinë e shërbimeve të ofruara përmes Qendrave për Punës Sociale (QPS-ve), të cilat janë përgjegjëse për të ofruar ndihmë në rastet e dhunës në familje dhe me kujdestarinë e fëmijëve. Shëndetësia dhe arsimit do të jenë tani përgjegjësi komunale. Duke marrë parasysh se gratë zakonisht kanë pasur pak ndikim në vendimmarrje, fuqizimi i zërit të tyre në komuna është jetik për të siguruar se gratë kanë mundësi dhe të drejta të barabarta.

Kuota është e aplikueshme edhe për kuvendet komunale. Vetëm dy kuvende komunale në Kosovë kryesohen nga gratë. Aktualisht, gratë e sapo zgjedhura në komuna kanë mbështetje apo përvojë minimale. Përderisa ka pasur përpjekje për të themeluar Grupe të grave në nivel komunal nga ana e OSBE-së para dy viteve, një gjë e tillë nuk ka qenë e suksesshme apo e qëndrueshme. Pjesërisht, kjo mund të jetë pasojë e mungesës së pronësisë nga ana e grave lokale, posaçërisht pasi mbaruan financimet.

Partitë politike ende kanë pushtet të madh edhe në nivel komunal. Meqë vetëm pak gra kanë pozita udhëheqëse në parti dhe gratë politike rrallëherë konsultohen me zgjedhësit e tyre, pjesëmarrja e qytetareve apo politikanëve në vendimmarrjen politike ka qenë minimale. Nevojitet më shumë për t'u bërë për fuqizimin e pjesëmarrjes së gruas dhe për t'i inkurajuar partitë politike që të ofrojnë më shumë hapësira për përfshirjen e grave në proceset vendimmarrëse.

Për t'i adresuar këto çështje, RRGK ka ndërmarrë një varg aktivitete të mëhershme, përfshirë fushata për zgjedhjen e më shumë grave në pozita vendimmarrëse; grumbullimin e mendimeve të gruas për programet e partive politike; si dhe përfshirjen e votuesve në avokimin para autoriteteve për trajtimin e prioritetëve të tyre në nivel komunal dhe qendror. Gjersa këto fushata kanë kontribuar në arritjen e disa sukseseve (shih më poshtë), ato kanë lehtësuar edhe të mësuarit institucional. Bazuar në këto përvoja, hulumtimet⁴ dhe bisedimet me hisedarët në nivel komunal dhe qendror (p.sh. deputetë gra dhe burra, OJQ dhe qytetarë), RRGK-ja ka identifikuar nevojën për themelimin e më shumë mekanizmave të

³ Shih RRGK, *Monitorimi dhe zbatimi i Rezolutës së KS të OKB-së 1325 për Gratë, paqen dhe sigurinë në Kosovë.*

⁴ *Po aty*

Rrjeti i Grupeve të Grave të Kosovës

Mbështet, mbron dhe promovon të drejtat dhe interesat e grave dhe vajzave

qëndrueshëm përmes së cilëve gratë mund të bëhen pjesëmarrëse aktive në proceset vendimmarrëse. Kjo është përfshirë si prioritet në Planin Strategjik të RRGK-së për 2011-2014.

Mekanizmat institucionalë

Ekzistojnë shumë mekanizma institucionalë dhe juridikë që kontribuojnë në shtimin e pjesëmarrjes së grave në politikë dhe vendimmarrje:

- Kushtetuta e Republikës së Kosovës: Neni 7.2 rregullon se "Republika e Kosovës siguron barazinë gjinore si vlerë themelore për zhvillimin demokratik të shoqërisë, mundësi të barabarta për pjesëmarrje të femrave dhe meshkujve në jetën politike, ekonomike, sociale, kulturore dhe në fushat të tjera të jetës shoqërore."
- Ligji për barazi gjinore (2004) përkrah politikën e deklaruar në Kushtetutë dhe ndalon të gjitha format e drejtpërdrejta apo të tërthorta të diskriminimit gjinor. Në vitin 2005, Ligji përcaktoi se Zyra për barazi gjinore do të jetë institucion i veçantë qeveritar. Zyrtarët për barazi gjinore janë emëruar në komuna ndërsa nëpër ministri ekzistojnë Pikat kontaktuese për çështje gjinore.
- Ligji zgjedhor kërkon që 30 për qind e kuotës së kandidatëve për zgjedhje qendrore dhe komunale të jenë femra.
- Në kuptim të implementimit të Rezolutës 1325, KFOR-i dhe EULEX-i detyrohen t'i trajtojnë të gjithë të punësuarit sa i përket çështjeve gjinore, të sigurojnë pjesëmarrjen e grave në pozita vendimtarëve, dhe të sigurojnë se të drejtat e grave do të respektohen dhe mbrohen në çdo sferë të jetës. Plani i Veprimit për Promovimin e Barazisë Gjinore i OSBE-së (nga viti 2004) promovon parandalimin e diskriminimit gjinor në jetën politike, ushtarake, ekonomike, mjedisore dhe në fushën e të drejtave të njeriut. Zyra e UNMIK-ut për çështje gjinore (ZÇGJ) e themeluar në vitin 2000 ka për synim integrimin e çështjeve gjinore në shtyllat e UNMIK-ut dhe në zyrat tjera të ngjashme për të monitoruar dispozitat e barazisë gjinore.

Obligimet kryesore

Edhe pse gratë në Kosovë i kanë fituar disa të drejta dhe fuqi politike në këto 10 vitet e fundit, ende ekzistojnë tri pengesa kryesore që parandalojnë përparimin e mëtejshëm: normat kulturore mbi rolet shoqërore të femrave dhe meshkujve, niveli i ulët i arsimit, dhe mungesa e sigurisë ekonomike (përfshirë pronësinë mbi pronat).

Një nga pengesat e pjesëmarrjes së barabartë dhe efektive të grave në politikë dhe vendimmarrje është niveli i ulët i arsimit. Femrat kanë normë më të lartë të largimit nga shkollat pas shkollës nëntëvjeçare.⁵ Kjo normë rritet në rastin kur vajzat jetojnë në vise rurale dhe kur kemi të bëjmë me vajza nga komuniteti rom, ashkali dhe egjiptian (RAE). Arsyet e mundshme për normën e lartë të largimit nga shkollat janë: burimet e pamjaftueshme financiare, nevoja për punë, distancat më të largëta nga shkollat, dhe numri i pamjaftueshëm i shkollave.⁶ Si rrjedhojë e kësaj, femrat kanë normë tri herë më të lartë se

⁵ Raporti i RRGK-së, Zbatimi i Rezolutës së KS të OKB-së 1325 në Kosovë (botimi i dytë.), Prishtinë: 2009, f. 54.

⁶ RRGK, Siguria fillon në shtëpi, f. 71.

Rrjeti i Grupeve të Grave të Kosovës

Mbështet, mbron dhe promovon të drejtat dhe interesat e grave dhe vajzave

sa meshkujt sa i përket gjasave për të qenë të papunësuar. Në vitin 2007, papunësia e grave ishte në normë prej 55.2% ndërsa tek meshkujt arrinte 28.5%.⁷ Nëse analizohen të dhënat e Indeksit të Zhvillimit Global të Bankës Botërore (WDI) shihet se në vitin 2008 vetëm 26.1% të tërë fuqisë punëtore të Kosovës mbulohej nga gratë.⁸ Gratë kryesisht punësohen në bujqësi, tregti me shumicë e pakicë, arsim, shëndetësi dhe punë sociale. Pa siguri ekonomike dhe pavarësisht financiare, fuqia vendimmarrëse është e limituar.

Më saktësisht, problemet tjera që i kontribuojnë **pjesëmarrjes jo të barabartë të grave në vendimmarrje në Kosovë**, përfshijnë:

- Gratë janë pothuajse të papranishme në pozitat vendimmarrëse brenda partive politike, ndërsa partitë politike vazhdojnë të kenë kontroll të theksuar mbi të gjitha vendimet që merren në nivel komunal apo në nivel shteti. **Shkak** është mungesa e vullnetit tek liderët e partive politike për të ndarë autoritetin. Si **rezultat** i kësaj, gratë nuk kanë në dispozicion të tyre resurse financiare nga partia, e as përkrahje politike nga lidhshipi partiak. Gratë rrallëherë sfidojnë liderët e fuqishëm të partive politike, në veçanti tek partitë politike kryesore (PDK, LDK, AAK). Njëkohësisht, aleancat e ngurta në nivel partish bëjnë që gratë të kenë vështirësi në avokimin për çështjet që kanë ndikim tek gratë.
- Gratë politike rrallë takohen me votuesit e tyre dhe rrallë marrin mendimet nga ta. **Shkaktar** potencial i kësaj është fakti që deputetet shpesh emërohen nga liderët politikë dhe nuk konsiderohen prioritet i tyre; në fakt, shumë besojnë se vetëm liderët e partive politike kanë të drejtë të takohen me votuesit. Deputeteve gjithashtu u mungojnë njohuritë e domosdoshme lidhur me mekanizmat që duhet shfrytëzuar për të mbledhur kontributin (ide, vërejtje etj.) e elektoratit. Si **rezultat** i kësaj, votuesit e të dyja gjinive fitojnë ndjenjën se politikanët nuk kujdesen për ta dhe nuk i përfaqësojnë interesat e tyre.⁹ Kjo kontribuon në shtimin e apatisë së qytetarëve dhe mund të ndikojë në gatishmërinë e qytetarëve për të votuar për kandidatet (apo kandidatët). Ekziston nevoja për të përmirësuar dhe shtuar lidhjen mes politikanëve dhe votuesve/elektoratit.
- Gratë në politikë rrallë kanë arritur t'i shtyjnë proceset që janë me interes për to në kuvende komunale apo në kuvend qendror, posaçërisht kur flitet për çështje që gratë mund t'i konsiderojnë si prioritet. Një **faktor shkakor** kyç është mungesa e demokracisë së brendshme në partitë politike që u përmend më lart. Si **rezultat** i gjendjes aktuale në partitë politike, gratë shpesh nuk e kanë guximin e duhur dhe nuk mund të ndikojnë në vendimet që merren brenda partive të tyre. Rezultat tjetër është se prioritetet e grave ka tendencë që të mos jenë pjesë e diskutimeve në procese vendimmarrëse.
- Kosova kurrë nuk ka kryer auditimin e buxhetit nga perspektiva gjinore. Pjesë e rëndësishme e pjesëmarrjes në procese vendimmarrëse është që të sigurohemi se fondet do të alokohen edhe për çështje që gratë i konsiderojnë si më të rëndësishme. Përse nuk është realizuar kurrë një auditim i tillë mbetet e paqartë, por **rezultat** i kësaj është se gratë nuk kanë dëshmi apo njohuri mbi atë se si shpenzohen tatimet

⁷ Po aty f. 55.

⁸ Banka Botërore, Indeksi Botëror i Zhvillimit.

⁹ Bisedat e RRGK-së dhe anëtarëve të saj me gratë rurale.

Rrjeti i Grupeve të Grave të Kosovës

Mbështet, mbron dhe promovon të drejtat dhe interesat e grave dhe vajzave

që ato paguajnë apo mbi atë se si këto para po shpenzohen në çështje që kanë ndikim pozitiv në jetët e tyre.

- Deri tani, gratë kanë qenë në masë të madhe të përjashtuara nga bisedimet lidhur me statusin politik të Kosovës, me të ardhmen apo me çështje tjera që kanë të bëjnë me paqen dhe sigurinë, Kosova nuk ka strategji për implementimin e Rezolutës 1325 mbi gratë, paqen dhe sigurinë, megjithëse implementimi i saj është kyç për Kosovën. **Faktor shkakor**, edhe në këtë rast, është kultura patriarkale që nuk i sheh gratë si vendimmarrëse e lëre më si lidere që bisedojnë mbi çështjet e sigurisë apo çështjet e rëndësishme kombëtare. Si **pasojë**, grave u është mohuar pjesëmarrja në tryezën e negociatave lidhur me statusin politik të Kosovës. Për këtë arsye, nevojat e veçanta që gratë kanë pas luftës, në veçanti gratë që kanë qenë viktimat të dhunimit, që kanë humbur të afërmit, dhe humbjet e theksuara financiare me të cilat janë përballë ato janë lënë tërësisht anash. Edhe çështja e personave të pagjetur, që gjithashtu lë shumë pasojë tek gratë, nuk u trajtua si duhet.
- Gratë nuk i mbulojnë 40% të pozitave të emëruara vendimmarrëse, siç parashihet me Ligjin për barazi gjinore. Më tej, gratë ende varen në masë të madhe nga kuota e ulëseve në Kuvend dhe në kuvende komunale. Siç edhe u përmend gjatë elaborimit mbi ligjin e ri zgjedhor, ka presion të shtuar nga disa parti politike dhe nga BE që të hiqet kjo kuota. Ekziston nevoja për të inkurajuar votimet për kandidatet e gjinisë femërore, si dhe për të emëruar më shumë gra në pozita vendimmarrëse. **Shkaqet** e këtij problemi janë normat sociale në të cilat gratë shihen si amvise dhe nëna dhe jo si lidere politike.¹⁰ **Pasojat** janë, mes tjerash, se gratë nuk mund të marrin pjesë në mënyrë të barabartë në procese vendimmarrëse dhe se Ligji për barazi gjinore nuk po zbatohet. Për shkak të ekzistimit të një qeverie të dominuar nga meshkujt, ka shumë pak gra në pozita vendimmarrëse në nivel komunal dhe në nivel qendror. Për këtë arsye, gjatë marrjes së vendimeve, shumë rrallë merren parasysh interesat e grave.

Strategjia e RRGK-së

Duke i pasur këto sfida, **synimi** afatgjatë është: **Gratë të marrin pjesë aktive në politikë dhe vendimmarrje në nivel komunal dhe shtetëror.** Përfundimi i pritur në 2011-2014, rezultatet e pritura, si dhe aktivitetet që kontribuojnë në këto rezultate janë dhënë në hollësi në tabelën në vijim.

Objektivat	Rezultatet e pritura	Aktivitetet
Rritja dhe përmirësimi i pjesëmarrjes së grave në politikë dhe në vendimmarrje në nivelin lokal dhe qendror.	Janë themeluar dhe funksionojnë grupet avokuese për Barazi Gjinore në 5 pilot komuna dhe në nivelin qendror	Takime me gratë politike dhe partitë politike në nivelin komunal
		Takimet dymujore me grupet

¹⁰ Për shembull, gjatë një takimi të fundit me liderët politikë në një komunë, ata i kanë thënë RrGGK-së, "po, ne duhet të punojmë me nënat e ardhshme të fëmijëve tanë." RrGGK u desh t'i përmirësojë ata, duke theksuar se gratë luajnë role shtesë përveç asaj të nënës, dhe jo të gjitha gratë janë nëna.

Rrjeti i Grupeve të Grave të Kosovës

Mbështet, mbron dhe promovon të drejtat dhe interesat e grave dhe vajzave

	avokuese për barazi gjinore
	Përkrahja për grupet avokuese për barazi gjinore që të avokojnë së paku një prioritet për grate në nivel komunal.
Është ngritur komunikimi dhe bashkëpunimi në mes grave në politikë, OJQve të grave dhe grave votuese rreth çështjeve që i konsiderojnë me prioritet.	Takime ndërmjet grave në politikë, OJQve dhe grave votuese në nivel lokal dhe qendror
Janë ndryshuar politikat publike që pasqyrojnë priritetet e grave votuese	Hulumtimi mbi prioritetet e grave për të informuar propozimet e politikave publike në qeverisjen komunale / qendrore
	Takime mes grave në politikë dhe grave votuese për të diskutuar prioritetet dhe për të planifikuar strategji avokuese
	Avokim i përbashket i grave në politikë, OJQve dhe grave votuese
Janë pasqyruar prioritetet e avokuara nga gratë në buxhetin e Kosovës.	Auditimi i buxhetit të Kosovës nga perspektiva gjinore
	Avokimi i bazuar ne auditimin e buxhetit nga perspektiva gjinore
Është rritur pjesëmarrja e grave në proceset e vendimmarrjes lidhur me paqen dhe sigurinë, sipas Rezolutës 1325	Avokimi për Planin Veprues Nacional (PVN) mbi Rezolutën 1325
	Monitorimi i PVN mbi Rezolutën 1325
	Avokimi për implementimin e Rezolutës 1325 nga institucionet ndërkombetare të Kosovës
Më shumë gra të zgjedhura në nivelin lokal dhe qendror.	Takime në mes të grave votuese dhe grave kandidate për zgjedhjet lokale
	Mbulesë mediale nga mediat lokale për gratë kandidate dhe politikanëve
	Takime me liderët e partive politike për të avokuar për përfshirjen e më shumë femrave në pozitat vendimmarrëse

Rrjeti i Grupeve të Grave të Kosovës

Mbështet, mbron dhe promovon të drejtat dhe interesat e grave dhe vajzave

Përfituesit, Partnerët dhe Përkrahësit

Grupi i qëllimit dhe përfituesit parësorë do të jenë gratë politike në nivel komunal dhe shtetëror. Po ashtu, përfituese parësore do të jenë edhe gratë votuese në këto komuna, gjersa RrGGK do të mbështesë politikanët në takimet me gratë votuese dhe avokojë që të trajtohen prioritetet e grave votuese. Përfituesit dytësorë përfshijnë partitë politike të cilat synojnë reformim të partisë drejt demokracisë më të madhe në partitë e tyre, posaçërisht në nivel komunal; dhe burrat në politikë të cilët do të mësojnë më shumë për prioritetet e grave dhe si ato ndikojnë në shoqërinë si tërësi.

Organizatave anëtare të RrGGK-së do të vazhdojnë të jenë partnerë kyç drejt këtij synimi afatshkurtër. Kjo do të ulë dyfishimin e aktiviteteve dhe do të fuqizojë zërin e grave. Ngjashëm, RrGGK do të vazhdojë të komunikojë me organizatat tjera që kanë synime të ngjashme. Për arritjen e këtij synimi strategjik, bashkëpunimi i vazhdueshëm me gratë politike në nivelin shtetëror, saktësisht me grupin joformal të grave, dhe në nivelin komunal, do të jetë vendimtar. Po ashtu, RrGGK do të vazhdojë bashkëpunimin me përfituesit tjerë kyçë siç janë UNIFEM, National Democratic Institute, dhe National Endowment for Democracy. Mbështetja e mëtejme do të kërkohet nga UNDEF.

Rrjeti i Grupeve të Grave të Kosovës

Mbështet, mbron dhe promovon të drejtat dhe interesat e grave dhe vajzave

E drejta e grave në programin e kujdesit shëndetësor

Gjendja

Ndonëse gratë përbëjnë gjysmën e popullsisë së Kosovës, qasja në kujdes shëndetësor cilësor riprodhues dhe gjinekologjik është shumë e kufizuar. Sistemi publik shëndetësor, i financuar nga Buxheti i Konsoliduar i Kosovës, përbën vetëm 9.2% të shpenzimeve qeveritare.¹¹ Shpenzimi vjetor për kokë banori në shëndetësi është vetëm 35 Euro, më i ulëti në Evropë.¹² Gratë që jetojnë në viset rurale kanë theksuar se shpenzimet e udhëtimit janë pengesë për pranimin e trajtimit gjinekologjik dhe antenatal(gjatë shtatzënisë). Nuk ka buxhet për hulumtim dhe zhvillim.

Sektori i **nënfinancuar shëndetësor** ka ndikim të thellë negativ në shëndetin e gruas, që rezulton me një mungesë të përgjithshme të vetëdijes në lidhje me shëndetin gjinekologjik, kujdesin e paralindjes, si dhe parandalimin e kancerit në gji. Për shembull, 65% të grave të intervistuar nga UNICEF-i, theksuan se nuk besojnë se dietat ushqimore speciale janë të nevojshme gjatë shtatzënisë dhe 12.9% e të anketuarve kanë konfirmuar se pinë duhan gjatë shtatzënisë.¹³ Kjo mund të ketë pasoja të rënda si për gratë ashtu dhe për fëmijët, sikurse edhe raporton Raka në 2009:

Kosova ka një nga nivelet më të larta të vdekshmërisë perinatale (23 në 1,000 lindje të gjalla) dhe vdekjeve të nënave (7 në 100,000 lindje të gjalla) në Evropë. Është tejet shqetësues fakti se 40% të vdekshmërisë spitalore është tek foshnjat [...] Jetëgjatësia e pritur në lindje është më e ulëta në rajon, me 69 vite jetëgjatësi të pritur. Shumica e vdekjeve (53%) të popullatës vijnë nga sëmundjet jongjitëse (sëmundjet kardiovaskulare, kanceri), pasuar nga vdekjet neonatale (28%) dhe vdekjet nga sëmundjet ngjitëse (12%).¹⁴

Prej 2000 dhe 2007, janë raportuar 24 vdekje nga objektet emergjente të kujdesit të obstetrisë.¹⁵ Vdekjet i janë atribuar hipertensionit të nxitur nga shtatzënia, hemorragjisë, lindjes së bllokuar, komplikimeve të ndërlydhura me aborte, si dhe shkaqeve tjera indirekte.¹⁶ Këto raste dhe statistika vetëm sa e konfirmojnë nevojën urgjente për përmirësimin e shëndetit të grave në Kosovë.

Krahas sektorit të nënfinancuar të shëndetësisë, normat tradicionale socio-kulturore ndikojnë në shëndetin e grave në Kosovë. Ndonëse aborti (dhe disa herë përzgjedhja e gjinisë)¹⁷ është i pranueshëm nga gratë e martuara, seksi paramartesor dhe aborti tek femrat e

¹¹ Lul Raka, Raport i historikut për hulumtimin në shëndetësi për Kosovën (nën 1244), Prishtinë: 2009, f. 10.

¹² *Po aty* f. 10

¹³ UNICEF, Kujdesi antenatal në Kosovë: Cilësia dhe qasja, Prishtinë: 2009, f. 7.

¹⁴ Raka, f. 11.

¹⁵ Tengiz Asatiani, Vlerësimi i kujdesit emergjent të obstetrisë në Kosovë, Prishtinë: 2008, f. 2.

¹⁶ *Po aty*, f. 2.

¹⁷ Diskutime në radhët e organizatave anëtare të RRGK-së që ndihmojnë gratë.

Rrjeti i Grupeve të Grave të Kosovës

Mbështet, mbron dhe promovon të drejtat dhe interesat e grave dhe vajzave

pamartuara janë tema tabu. Një gjë e tillë ka rezultuar në aborte të pasigurta dhe braktisje të foshnjave nga nënat e reja. Ndonëse vlerat dhe mendimet që kanë të bëjnë me seksin paramartesor janë në proces të transformimit, posaçërisht në qytete të mëdha siç është Prishtina, vëmendje më e madhe duhet t'i kushtohet edukimit seksual dhe planifikimit të familjes.

Korniza institucionale

Ekzistojnë disa mekanizma institucionalë që ndihmojnë në përmirësimin dhe fuqizimin e sektorit shëndetësor të Kosovës në përgjithësi, duke e përmirësuar kështu shëndetin e grave:

- Komisioni për Shëndetësi, punë dhe mirëqenie sociale në Kuvendin e Kosovës është komisioni parlamentar përgjegjës për monitorimin e zbatimit të legjislacionit shëndetësor dhe politikave të Qeverisë së Kosovës.
- Synimit Zhvillimore të Mijëvjeçarit në shëndetësi, të miratuara nga qeveria e Kosovës për 2005-2015 përfshijnë: 1) Fillimin e shëndetshëm në jetë; 2) Përmirësimin e shëndetit të të rinjve; 3) Përmirësimi i shëndetit mendor; 4) Zhvillimin e burimeve njerëzore për shëndetësi; 5) Uljen e sëmundjeve ngjitëse dhe jongjitëse; 6) Reformat institucionale; 7) Përmirësimin e menaxhimit në shëndetësi.
- Strategjia e shëndetit riprodhues dhe Ligji për shëndetin riprodhues

Sfidat kryesore

- Disa gra, veçanërisht ato në viset rurale, ngurrojnë të kryejnë ekzaminime obstetrike gjinekologjike sepse shumica e gjinekologëve janë meshkuj. Në kulturën e tyre, shumë gra dhe burra e konsiderojnë si gjë të turpshme që t'i lejohet një burri që nuk është burri i saj ta shoh një grua të zhveshur.
- Turpi lidhur me ekzaminimet gjinekologjike vlen edhe për pranimin e kujdesit antenatal.
- Për shkak se seksi paramartesor është tabu, prindërit nuk flasin me fëmijët e tyre, posaçërisht me vajzat, lidhur me seksin e sigurt. Nuk ka edukim seksual në shkollë, pikërisht për këtë arsye. Veç kësaj, disa herë rinia nuk e merr parasysh paralajmërimin e edukatorëve. Edukimi seksual peer-to-peer dhe diskutimet në grupe janë dëshmuar si më të suksesshmet.¹⁸
- Nuk ka vetëdije dhe edukim lidhur me kancerin e gjirit dhe atë të vezoreve.
- Sektori shëndetësor është shkajshëmërisht i nënfinancuar, që rezulton me mungesë të pajisjeve mjekësore, mungesë të specialistëve mjekësorë, cilësi të dobët të ofruesve të shërbimeve shëndetësore, si dhe infrastrukturë të dobët në objekte shëndetësore (si për shembull mungesë të ashensorëve apo ngrohjes).
- Qasje e kufizuar në asistencë për planifikim të familjes dhe kontraktivë pa pagesë/me kosto të lirë.
- Shëndeti i grave dhe qasja në kujdes shëndetësor ndikohet edhe nga dhuna në familje.¹⁹

¹⁸ Sipas Caritas Luksemburg në Mal të Zi.

¹⁹ RrGGK, Hulumtim kërkimor për shtrirjen e dhunës në baza gjinore në Kosovë, dhe ndikimi i saj në shëndetin riprodhues të grave, Prishtinë: Kosovë, 2008.

Rrjeti i Grupeve të Grave të Kosovës

Mbështet, mbron dhe promovon të drejtat dhe interesat e grave dhe vajzave

Strategjia e RRGK-së

Duke i pasur parasysh këto sfida, **synimi** afatgjatë është: **Gratë kanë qasje dhe i qasen kujdesit shëndetësor cilësor me kosto të përballeshme**. Organizatat kosovare të grave munden dhe e kanë ndihmuar këtë proces duke mundësuar diskutime lidhur me sfidat e shtjelluara në pjesën e mëparshme. RrGGK dhe anëtarët e saj janë të zotuar që të vazhdojnë të jenë të përfshira në mënyrë proaktive në hulumtimin e çështjeve që parandalojnë gratë në realizimin e të drejtës së tyre për qasje në kujdes shëndetësor; promovimin e vetëdijes publike lidhur me këto çështje; dhe avokimin për një reagim të përmirësuar institucional, saktësisht, rritjen e buxhetit. Përfundimi i pritur në 2011-2014, rezultatet e pritura, si dhe aktivitetet që kontribuojnë në këto rezultate janë shtjelluar në tabelën në vijim.

Objektivat	Rezultatet e pritura	Aktivitetet
Përmirësimi i qasjes në shërbimet kualitative shëndetësore për gratë.	Është bërë hulumtimi mbi gjendjen e shërbimeve në institucionet shëndetësore publike	Realizimi i hulumtimit në partneritet me organizatat që mirren me hulumtime
	Më shumë gra dhe vajza janë të informuara mbi të drejtën e tyre për qasje në kujdesin shëndetësor dhe në zbulimin e hershëm të kancerit të gjirit dhe të mitrës	Takime me gra mbi edukimin shëndetësor
	Rriten cilësitë e shërbimeve shëndetësore	Fushatë mediale Të perkrahët grupi punues që avokon për rritjen e cilësisë së shërbimeve shëndetësore dhe aktivitetet e tyre avokuese (p.sh. për buxhetin)

Përfituesit, partnerët dhe perkrahësit

Grupi i qëllimit dhe përfituesit parësorë do të jenë gratë kosovare, posaçërisht ato me qasje të kufizuar në shërbimet cilësore shëndetësore. Përfituesit dytësorë përfshijnë qytetarët në përgjithësi meqë e tërë shoqëria mund të përfitojë nga përmirësimet në sistemin shëndetësor të Kosovës.

Përsëri, organizatat anëtare të RrGGK-së do të jenë partnere kyçe në këto angazhime. Duke pasur parasysh mandatin e UNFPA-së si "agjenci udhëheqëse në shëndetin riprodhues në Kosovë," edhe ajo mund të mbështesë angazhimet e RrGGK-së. Perkrahës tjerë të mundshëm janë Organizata Botërore e Shëndetësisë, Aleanca Amerikane Ndërkombëtare Shëndetësore (AIHA), Institucionet publike të shëndetësisë në Kosovë, punonjësit shëndetësorë, si dhe qytetarët që mund të mbështesin përpjekjet e avokimit të RrGGK-së në këtë fushë.

Rrjeti i Grupeve të Grave të Kosovës

Mbështet, mbron dhe promovon të drejtat dhe interesat e grave dhe vajzave

Programi kundër dhunës në familje dhe trafikimit

Gjendja

Në anketimin mbarë-kosovar të RrGGK-së në 2008, rreth 43% të të anketuarve kanë përjetuar dhunë në familje në një moment të jetës së tyre.²⁰ Gratë kanë më shumë gjasa të vuajnë nga dhuna në familje: më shumë se 46% e të gjitha grave kanë përjetuar dhunë në familje krahasuar me 39.6% të të gjithë meshkujve. Dhuna në familje i është atribuar gjendjes së rëndë ekonomike, papunësisë së lartë, alkoolit, traumës nga lufta dhe mungesës së arsimimit.

Korniza institucionale

Ekziston një shumëllojshmëri e agjencive, organizatave dhe legjislacionit për promovimin e raportimit të dhunës në familje, parandalimin e dhunës në familje dhe ndihmës për viktimat e dhunës në familje:

- Konventa e OKB-së për Eliminimin e të gjitha formave të diskriminimit ndaj grave (CEDAW) me Rekomandimin 19 për Dhunën ndaj grave përcakton parimet për përgjegjësinë e shteteve për të ndërmarrë masa adekuate për ta luftuar dhunën në familje.
- Deklarata e OKB-së e Parimeve themelore të drejtësisë për viktimat e krimit dhe abuzimit të pushtetit përcakton bazën e intervenimit dhe standardet për autoritetet në përgjigjen ndaj rasteve të dhunës në familje. Këto masa i ofrojnë viktimave si në vijim: përfaqësim gjyqësor; informata për procesin gjyqësor; rivendosje gjyqësore nga aktet e përjetuara; mbështetje psikologjike dhe mbështetje mjekësore; dhe strehim dhe asistencë.
- Kodi Penal i Kosovës (KPK) dhe Kodi i Procedurës Penale të Kosovës (KPPK) përkufizojnë një varg veprash penale të kryera në marrëdhënien familjare që mund të konsiderohen si dhunë në familje.
- Policia e Kosovës ka njësi speciale kundër dhunës në familje. Njësitë Policore të Dhunës në Familje (NJDHF) parashohin që çdo stacion duhet t'i ketë dy zyrtarë të trajnuar për rastet e dhunës në familje (zakonisht një grua dhe një burrë) në kujdestari 24 orë në ditë.
- Ligji i kundër dhunës në familje dhe Plani shtetëror i veprimit kundër dhunës në familje janë miratuar në Kosovë.

²⁰ RRGK, *Siguria fillon në shtëpi*, Prishtinë: 2008, f. 2.

Rrjeti i Grupeve të Grave të Kosovës

Mbështet, mbron dhe promovon të drejtat dhe interesat e grave dhe vajzave

Sfidat kryesore

Shumica e sfidave në parandalimin e dhunës në familje kanë të bëjnë me normat shoqërore dhe zbatimin e legjislacionit përkatës.

- Martesat kryesisht përfundojnë me shkurorëzim nëse raportohet dhuna në familje, posaçërisht nëse raportimi është kryer nga gruaja. Shpeshherë gratë nuk kanë resurse të mjaftueshme financiare për ta mbështetur veten pas shkurorëzimit.²¹
- Gjendja e dobët financiare e grave është arsye e rëndomtë që fëmijët lihen në kujdesin e burrit (kryerësit të veprës); gjendja ekonomike e kryerësit të veprës fiton përparësi gjatë shqyrtimit për mirëqenien fizike dhe psikologjike të fëmijës(ve). Dhënia e kujdestarisë së fëmijës te kryerësi i veprës mund ta vë fëmijën në rrezik të madh të dhunës dhe mosbindjes së grave për raportimin e dhunës në familje.
- Në sistemin gjyqësor, zvarritjet janë të rëndomta gjatë trajtimit dhe lëshimit të urdhrave për mbrojtje brenda afatit ligjor.
- Gjykatat dhe avokatët e preferojnë pajtimin, mirëpo kthimi i viktimës në vendbanimin e mëhershëm shpeshherë është dëshmuar të jetë joefektiv.
- Përceptimet patriarkale të thelluara në shoqëri rrezikojnë ndikimin në mendimet gjyqësore dhe rrjedhën e procedurës.
- Ekziston një mungesë e komunikimit ndërmjet gjykatave dhe policisë. Gjykatat rrallëherë ndërhyjnë kur urdhrat e mbrojtjes shkelen dhe/apo kur alimentacioni nuk paguhet. Ka vonesa të shpeshta, mungesë të urgjencës dhe përcjellje të pamjaftueshme.
- Disa prokurorë nuk kanë njohuri për sa i përket rregulloreve të dhunës në familje.
- Urdhërat për mbrojtje zakonisht konsiderohen si zëvendësim për iniciimin e procedurës penale.

Strategjia e RrGGK-së

Duke i pasur parasysh këto sfida, **synimi** afatgjatë është: **Gratë jetojnë jetë pa trafikim dhe dhunë në familje**. Përfundimi i pritur në 2011-2014, rezultatet e pritura dhe aktivitetet që kontribuojnë në këto rezultate janë shtjelluar në hollësi në tabelën në vijim.

Objektivat	Rezultatet e pritura	Aktivitetet
Përmirësimi i zbatimit të ligjeve dhe strategjive kundër trafikimit dhe dhunës në familje.	Është rritur implementimi i ligjit dhe strategjisë kundër trafikimit dhe dhunës në familje	Monitorimi i zbatimit
		Ngritja e vetëdijes lidhur me shkallën e zbatimit.
		Avokim për zbatimin e mëtejshëm
Rritja e vetëdijesimit mbi legjislacionin dhe si të kërkohet ndihma.	Janë informuar më shumë qytetarë rreth legjislacionit me përfshirë edhe meshkujt	Fushatë vetëdijësuese

²¹ Për më shumë informata për këto çështje, shih Raportin e RrGGK-së, Më shumë se "fjalë në letër"? Reagimi i aplikuesve të drejtësisë në dhunën në familje në Kosovë, Prishtinë, 2009.

Rrjeti i Grupeve të Grave të Kosovës

Mbështet, mbron dhe promovon të drejtat dhe interesat e grave dhe vajzave

Përfituesit, partnerët dhe përkrahësit

Përfitues parësorë do të jenë gratë dhe vajzat që janë në rrezik të dhunës në familje apo trafikimit. Çak do të jenë institucionet përgjegjëse për zbatimin e legjislacionit ekzistues kundër trafikimit dhe dhunës në familje, përfshirë: Policinë e Kosovës, Qendrat për Punë Sociale, Agjencinë për Barazi Gjinore, Byrotë për ndihmë juridike, Këshillin Gjyqësor të Kosovës dhe EULEX-in. Veç kësaj, qytetarët në përgjithësi do të preken përmes ngritjes së vetëdijes publike lidhur me legjislacionin ekzistues dhe mënyrat për të kërkuar asistencë.

Një strehimore e trafikimit dhe gjashtë strehimore të dhunës në familje drejtohen nga anëtarët e RrGGK-së në Prishtinë, Mitrovicë, Gjakovë, Pejë, Prizren dhe Gjilan. Veç kësaj, organizatat e grave, përfshirë anëtarët e RrGGK-së, organizojnë fushata të ngritjes së vetëdijes së publikut dhe nxisin raportimin e dhunës në familje. RrGGK do të vazhdojë t'i përfshijë në mënyrë aktive këta anëtarë në zbatimin e strategjisë. Gjithashtu, RrGGK do të vazhdojë bashkëpunimin e saj me institucionet e sipërpërmendura. Mbështetësit e këtyre angazhimeve mund të përfshijnë Nismën e UNDP-së Siguri të Grave dhe Fondin e Trustit të OKB-së për t'i Dhënë Fund Dhunës Ndaj Grave.

Rrjeti i Grupeve të Grave të Kosovës

Mbështet, mbron dhe promovon të drejtat dhe interesat e grave dhe vajzave

Programi për fuqizimin ekonomik të grave

Situata

Norma e supozuar e papunësisë së grave të Kosovës është 56.9 për qind, kundrejt asaj të papunësisë së meshkujve që është 40.7 për qind.²² Vetëm 35 për qind të grave marrin pjesë në tregun e punës.²³ Pjesëmarrja më e ulët e grave në tregun formal të punës është pjesërisht pasojë e qasjes së pabarabartë të grave në arsim.

Përafërsisht 65 për qind të grave (në krahasim me afro 41 për qind tek meshkujt) nuk kanë të kryer shkollën e mesme. Kjo mund t'i atribuohet pjesërisht normave sociale, sipas të cilave vajzat ndalin shkollimin para çunave; mesatarisht, femrat kanë nga 8.45 vite shkollimi ndërsa meshkujt 10.35.²⁴ Qasja e pabarabartë e femrave në arsim në masë të gjerë ndodh për shkak të buxheteve të pamjaftueshme për të dërguar vajzat në shkollë.²⁵ Fakti që Qeveria e Kosovës, apo e Ministrisë së Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë për të siguruar libra dhe transport pa pagesë për të gjithë nxënësit në shkollim të mesëm, i ka kontribuar edhe më tej qasjes së pabarabartë të vajzave në arsim. Normat e caktuara sociale (si martesat e hershme të femrave) që mbizotërojnë në vise më rurale dhe në zona të banuara nga disa komunitete të caktuara minoritare (p.sh. Rom, Ashkali, Egjiptian, Goran), gjithashtu luajnë rol në moslejimin e arsimimit të mëtejshëm të femrave. Qasja e pabarabartë në arsim ka pasoja në qasjen e femrave në punësim, pasi që ato nuk posedojnë nivel të njëjtë të arsimimit (apo të trajnimeve) me meshkujt dhe rrjedhimisht nuk gëzojnë mundësitë ekonomike dhe të punësimimit të cilat u ofrohen meshkujve.

Në rastet kur gratë janë të punësuara, ekziston tendenca e punësimimit të tyre në pozita me paga më të ulëta (p.sh. si mësime dhënëse, motra mjekësore, dhe në industrinë e shërbimeve) që atyre ua bën edhe më të vështirë fitimin apo ruajtjen e pavarësisë ekonomike. Gratë be zona rurale kontribuojnë në mënyrë të theksuar në buxhetet e tyre familjare përmes punëve pa pagesë (p.sh. kujdesi për kafshët, punët në fusha, punët pa pagesë në dyqane familjare). Megjithatë, zakonisht janë meshkujt ata që tregtojnë prodhimet dhe menaxhojnë me financat familjare. Për këtë arsye, të pakta janë gratë të cilat shpërblehen për punën e madhe që kryejnë dhe që kanë ndikim në vendimet financiare që merren brenda familjes.

Përveç kësaj, gratë gëzojnë qasje më të dobët në pasuritë familjare, përfshirë edhe pronat; sipas normave kulturore, këto pasuri menaxhohen nga anëtarët meshkuj të familjes. Në Kosovë, gratë kanë në pronë të tyre vetëm tetë për qind të pronave të paluajtshme dhe vetëm gjashtë për qind të ndërmarrjeve.²⁶ Përkundër faktit që ligjet në Kosovë u garantojnë grave të drejtat e tyre trashëgimore,²⁷ shumë familje edhe më tej vazhdojnë të zbatojnë

²² ESK, Rezultatet e hulumtimit të fuqisë punëtore 2009, Prishtinë, korrik 2010, f. 14.

²³ Qendra Kosovare për Studime Gjinore, "Të drejtat pronësore dhe trashëgimore të grave në Kosovë", 2011, f. 17.

²⁴ UNDP, Raporti i Zhvillimit në Kosovë: Ngritja e qytetarit: sfidat dhe zgjidhjet, 2004, f. 119.

²⁵ RRGK, *Siguria fillon në shtëpi*, 2008 dhe diskutimet me gra, veçanërisht në zona rurale.

²⁶ Qendra Kosovare për Studime Gjinore, "Të drejtat pronësore dhe trashëgimore të grave në Kosovë", 2011, f. 17.

²⁷ Kuvendi i Kosovës, Ligji Nr. 2004/26 për Trashëgimin në Kosovë.

Rrjeti i Grupeve të Grave të Kosovës

Mbështet, mbron dhe promovon të drejtat dhe interesat e grave dhe vajzave

traditat, sipas të cilave prona u ndahet vetëm burrave. Përvoja na ka dëshmuar se gratë gjithashtu heqin dorë nga të drejtat e tyre trashëgimore, për t'iu përmbajtur normave ekzistuese shoqerore dhe për të ruajtur marrëdhëniet 'e mira' brenda familjes. Më tej, kur gratë sfidojnë familjet e tyre dhe kërkojnë të drejtat e tyre ligjore mbi prona të caktuara, edhe gjyqtarët janë të prirë që ta mos respektojnë ligjin apo procedurat. Me rastin e ndarjes së pronave familjare, gjyqtarët mund të mos sigurohen se të gjithë trashëgimtarët e gjallë janë të pranishëm, edhe pse kjo sipas ligjit është e domosdoshme. Sipas Qendrës Kosovare për Studime Gjinore, edhe në rastet kur gjyqtarët e respektojnë ligjin, "shumë vendime të plotfuqishme të nxjerra nga gjykatat nuk përmbrohen dhe nuk zbatohen".²⁸ Dobësitë në implementimin e ligjeve ekzistuese dhe "niveli i pamjaftueshëm i njohurive tek gjyqtarët lidhur me adresimin e rasteve që kanë të bëjnë me të drejtat e grave për trashëgim të pronave", paraqesin faktorë kyç që u pamundësojnë grave realizimin e të drejtave të tyre pronësore.²⁹ Në mungesë të qasjes në prona, gratë nuk posedojnë kapital të cilin do të mund ta shfrytëzonin për investime apo huamarrje. Kjo i kontribuon edhe më tej varfërisë tek gratë dhe vartësisë së tyre nga familjet e tyre.

Gratë kryefamiljare përballen me kushte veçanërisht të vështira, pasi që ato shpesh nuk gëzojnë qasje në pasuri përmes të cilave do të zhvillojnë bizneset e tyre dhe do të tregtonin dhe shitnin produktet e tyre (punë kjo që më parë është kryer nga burrat e tyre). Pa pasuri të tilla, ato nuk kanë në dispozicion as garanci për marrje të huave dhe rrjedhimisht nuk kanë qasje në kapital përmes të cilit do t'i zhvillojnë bizneset e veta. Edhe në rastet kur gratë kanë mundësi të qasjes në kapital përmes të cilit zhvillojnë bizneset e tyre, tregjet për bizneset e tyre janë të paqëndrueshme. Mbase, nuk duhet befasuar me faktin që gratë kryefamiljare janë mes grupeve më të varfra në Kosovë.

Qasja e pamjaftueshme në punësim, prona dhe financa familjare i vë gratë në një pozitë shumë delikate. Gratë mund të mos kenë fare ndikim në vendimmarrje në familjet e tyre. Ato që përballen me dhunë në familje nuk kanë mundësi të ikin nga dhuna e tillë pasi që frikohen se nuk do të fitojnë kujdestarinë mbi fëmijët e tyre, sepse gjyqtarët mund të mos i konsiderojnë të afta financiarisht për tu kujdesur për ta.³⁰ Pa arsimim dhe shkathtësi punuese, gratë të cilat janë përballë me dhunë në familje dhe/apo janë trafikuar kanë probleme edhe me sigurim të punësimit dhe reintegrim në shoqëri. Përkrahja e qasjes së grave në arsim, rritje të shkathtësive për punë, punësim dhe kapital paraqet faktor kyç për fuqizimin ekonomik të grave.

²⁸ Qendra Kosovare për Studime Gjinore, "Të drejtat pronësore dhe trashëgimore të grave në Kosovë", 2011, f. 24.

²⁹ Qendra Kosovare për Studime Gjinore, "Të drejtat pronësore dhe trashëgimore të grave në Kosovë", 2011, f. 45.

³⁰ RRGK, Siguria fillon në shtëpi dhe Më shumë se 'fjalë në letër?', 2009.

Rrjeti i Grupeve të Grave të Kosovës

Mbështet, mbron dhe promovon të drejtat dhe interesat e grave dhe vajzave

Strategjia e RRGK-së

Qëllimi afatgjatë i këtij programi është: **Gratë kanë pozitë të barabartë ekonomike me meshkujt në shtëpitë e tyre dhe në shoqëri.** Në vijim janë paraqitur rezultatit i pritur në vitet 2011-2014, rezultatet e ndërmjetme dhe aktivitetet e parapara.

Objektivat	Rezultatet e pritura	Aktivitetet	
Përmirësimi i pozitës ekonomike të grave në Kosovë	Grupi punues brenda RRGK fuqizohet dhe përcakton strategjinë për të ardhmen	Koordinimi i takimeve të rregullta të Grupit Punues	
		Përkrahja e Grupit Punues për të identifikuar nevojat (analiza e problemit/palëve me interes)	
		Përkrahja e Grupit Punues në sajimin e strategjisë	
		Nxjerrja e fondeve për të përkrahur strategjinë	
	Më shumë gra janë të afta që të zhvillojnë dhe të menaxhojnë me sukses bizneset e tyre		Vlerësimin e nevojave të grave lidhur me zhvillimin e bizneseve të tyre
			Sigurimi i qasjes së grave në mundësi të ngritjes së kapaciteteve, të cilat janë të parapara enkas për nevojat e tyre për zhvillimin e bizneseve dhe ngritjen e shkathtësive afariste të tyre
			Përkrahja e qasjes së grave në kapital përmes diskutimeve me banka, donatorë dhe investues potencial
			Ngritja e nivelit të vetëdijes së grave lidhur me mundësit e qasjes në kapital
			Ofrimi i ndihmës për gra, në identifikimin e tregjeve të reja për produktet e tyre dhe në ngritjen e shkathtësive të tyre tregtuese
			Avokimi për politika publike të cilat do t'i sjellin përfitime grave (p.sh. politika tregtare)
			Më shumë vajza arsimohen në nivele më të larta
	Avokimi pranë Qeverisë së Kosovës për të ofruar libra dhe transport pa pagesë për të gjithë nxënësit e shkollave të mesme		

Rrjeti i Grupeve të Grave të Kosovës

Mbështet, mbron dhe promovon të drejtat dhe interesat e grave dhe vajzave

Më shumë femra ushtrojnë të drejtat e tyre pronësore dhe trashëgimore	Më shumë qytetarë janë të vetëdijshëm për të drejtat pronësore dhe trashëgimore të grave	Fushata për të ngritur vetëdijen e familjarëve (në veçanti baballarëve dhe vëllezërve) lidhur me rëndësinë e sigurimit të qasjes së barabartë në prona dhe trashëgimi për gratë dhe burrat
	Më shumë gra kërkojnë të drejtat e tyre trashëgimore dhe pronësore	Ngritja e vetëdijes së grave lidhur me të drejtat e tyre pronësore dhe trashëgimore
		Monitorimi i seancave gjyqësore dhe raportimi i të gjitha shkeljeve të të drejtave të grave në pronë dhe trashëgimi

Palët me interes, partnerët dhe përkrahësit

Për të arritur këto synime strategjike, RRGK parasheh të vazhdojë bashkëpunimin me organizatat anëtare të saj, veçanërisht me ato që bashkëpunojnë me gratë me qëllim të fuqizimit ekonomik të tyre. RRGK dhe anëtarët gjithashtu do të bashkëpunojnë me bizneset lokale në identifikimin e mundësive të punësimit për gratë; dhe me partnerët e vet ndërkombëtar për tu ndihmuar grave që të gjejnë tregje të jashtme për produktet e tyre. RRGK gjithashtu do të mëtojë të fuqizojë bizneset e udhëhequra nga gratë. Gratë do të jenë përfituese kryesore të këtij programi, në veçanti gratë e injoruara dhe ato të përfshira në mikrobiznese. Familjet e tyre do të jenë përfituese sekondare, pasi që edhe ato do të kenë pozitë më të mirë ekonomike.